

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
ARCHEOGRAPHIC COMMISSION
M. HRUSHEVS'KYI INSTITUTE OF UKRAINIAN ARCHEOGRAPHY
AND SOURCE STUDIES

UKRAINIAN ARCHEOGRAPHIC YEAR BOOK

NEW SERIES

ISSUE 3/4

UKRAINIAN
ARCHEOGRAPHIC
COLLECTION

VOLUME 6/7

KYIV 1999

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
АРХЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА
ім. М. С. ГРУШЕВСЬКОГО

УКРАЇНСЬКИЙ АРХЕОГРАФІЧНИЙ ЩОРІЧНИК

НОВА СЕРІЯ

ВИПУСК 3/4

•

УКРАЇНСЬКИЙ
АРХЕОГРАФІЧНИЙ
ЗБІРНИК

ТОМ 6/7

КИЇВ 1999

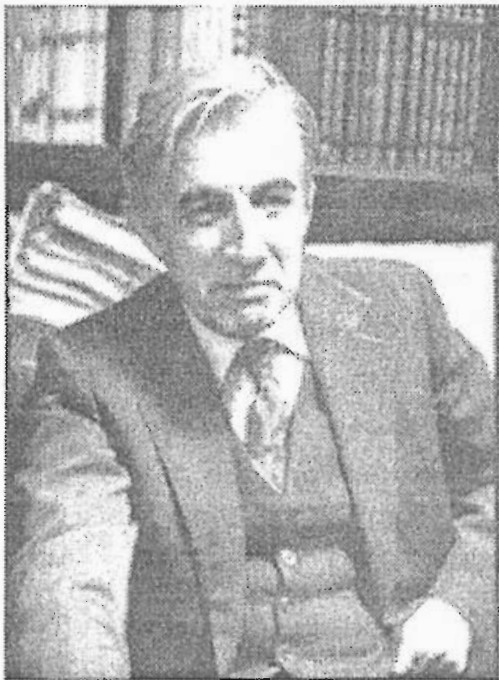
Черговий випуск “Українського археографічного щорічника”, що виходить у світ, на жаль, із значним запізненням, знайомить читачів з новими працями з історії археографії та суміжних джерелознавчих дисциплін, публікаціями текстів та текстологічними розвідками, історико-джерелознавчими дослідженнями і оглядами широкого хронологічного діапазону, в основі яких лежать актові джерела XVI–XVIII ст., наративні та полемічні пам’ятки XV–XVII ст., документальні й епістолярні матеріали XIX–XX ст., інші джерела, що зберігаються в українських та зарубіжних архівосховищах.

Редакційна колегія

П. С. СОХАНЬ (головний редактор),
Г. В. БОРЯК (заступник головного редактора),
І. М. ЗАБІЯКА, Н. П. СТАРЧЕНКО (відповідальні секретарі),
Я. Р. ДАШКЕВИЧ, Л. А. ДУБРОВІНА, Ю. А. МИЦИК,
В. І. НАУЛКО, Р. Я. ПИРИГ, О. В. ТОДІЙЧУК,
В. І. УЛЬЯНОВСЬКИЙ, В. С. ШАНДРА, Ю. І. ШАПОВАЛ

Підготовлено і видруковано за сприяння
Фонду Катедр Українознавства (ФКУ).
Програма українознавчих досліджень, фундатором якої є ФКУ,
фінансується за рахунок благодійних пожертв
українських громад США і Канади

ПАМ'ЯТІ
ОРЕСТА ЯРОСЛАВОВИЧА МАЦЮКА
(1932–1999)

17 липня 1999 року раптово помер Орест Ярославович Мацюк, директор Центрального державного історичного архіву України у Львові, доктор історичних наук, професор, заслужений працівник культури України.

Орест-Нестор Мацюк народився 26 червня 1932 р. в місті Трускавці на Львівщині в родині українського сільського вчителя, вбитого в 1942 р. У 17 років він почав працювати колектором на Бориславському сховищі “Укрнафтогазрозвідки”. Після закінчення економічного факультету Львівського сільськогосподарського інституту 1956 р. отримав призначення до Золочівського райкому комсомолу, де коротко працю-

вав інструктором. З 1957 р. почав працювати за фахом – економістом-плановіком і ентомологом Золочівської МТС, а водночас зацікавився історією й краєзнавством, які стали його покликанням на все життя. Перша публікація на історичну тему “Високий замок (до 700-річчя Львова)” побачила світ у районній газеті 28 жовтня 1956 р. З 1960 р. й до останніх днів життя Орест Мацюк працював у ЦДІА України у Львові. За 39 років архівної роботи він був архіваріусом, молодшим, старшим науковим співробітником, зав. відділом інформації, публікації і використання документів, заступником директора, а з 1991 р. – директором архіву. У 1994 р. захистив докторську дисертацію на підставі виданих праць з філігранології, з 1996 р. – професор кафедри давньої історії України й допоміжних історичних дисциплін Львівського університету. Був одруженим, мав сина Любомира й доньку Наталю.

Орест Мацюк був одним з початкуючих архівістів, якими опікувався відомий історик Іван Крип'якевич. Як любив згадувати пан Орест, сивоголовий академік, порадившись з директором архіву Н. Ф. Врадій, зібрав архівну молодь, довідався про зацікавлення майбутніх вчених і запропонував

їм працювати в різних ділянках допоміжних історичних дисциплін, а потім керував їхніми першими кроками в науці. Орест обрав для себе нову тему – “історія паперу”. Згодом вона охопила й історію паперового виробництва, й філігранологію, й історію друкарства. Трибуною для О.Мацюка, як і для О.Маркевича, О.Купчинського, Е.Ружицького, Я.Сеника та багатьох інших, став архівний семінар з архівознавства й допоміжних історичних дисциплін, започаткований у ЦДІА 1961 р. за ініціативою Івана Крип’якевича. На ньому і прозвучали перші Орестові доповіді: “Українські папірні XVI ст.”, “Опис водяних знаків українських папірень XVI-XIX ст.”, “Документи ЦДІА про першодрукаря Івана Федорова”.

Перші публікації Ореста Мацюка – “До історії українських папірень XVI ст. та їх водяних знаків”, “Водяні знаки деяких українських папірень XVI-поч. XX ст.”, “Водяні знаки на папері друків Івана Федорова” – з’явилися в “Науково-інформаційному бюлетені Архівного Управління УРСР” (згодом “Архіви України”) 1962-1964 рр., в матеріалах республіканських наукових конференцій з архівознавства й допоміжних історичних дисциплін, у збірнику “Історичні джерела та їх використання”.

Філігранологія й історія друкарства – це, безумовно, галузі, в яких вчений досягнув найбільших успіхів. Він став визнаним у світі фахівцем, авторитет якого в цих ділянках не викликав сумнівів. Його перу належать фундаментальні дослідження “Папір та філіграні на українських землях (XVI-поч. XX ст.)” (К.: “Наукова думка”, 1974. – 296 с.), “Філіграні архівних документів України XVIII-XX ст.” (К.: “Наукова думка”, 1992. – 349 с., іл.), “Історія українського паперу” (К.: 1994), а загалом – понад 70 публікацій з філігранології. Співавторами вченого в галузі дослідження книгодрукування були д-р Я.П.Запаско, з яким вони видали нарис “Львівські стародруки” (Л., 1983. – 175 с.), Я.Д.Ісаєвич і М.Б.Видащенко – путівник “Місцями Івана Федорова на Україні” (Л., 1982. – 122 с.), колеги-архівісти Р.Кулкачковський, Р.Шевчук та інші.

Гостру дискусію викликали публікації Ореста Мацюка про дофедорівське книгодрукування: “Чи було книгодрукування на Україні до Івана Федорова”, “Ще раз про початки книгодрукування на Україні”, та “З приводу повідомлення А.Д.Смідовича” (“Архіви України”, 1968, 1971, 1972). Як згадував пан Орест, це питання розглядалося... на засіданні Політбюро ЦК КПУ. Молодому науковцеві “порадили” припинити дискусію й не підривати авторитет Івана Федорова й російсько-українську дружбу. Згодом вийшов збірник документів “Першодрукар Іван Федоров та його послідовники на Україні” (К., 1975).

Найбільший резонанс у науковому світі мала перша монографія вченого (“Папір та філіграні...”). Рецензії на неї з’явилися не лише в Україні, а й у Москві, Ленінграді, Варшаві, Єревані, Кембріджі, Парижі, Шінцнах-Баді, Мюнхені, Празі, Майнці. Монографія отримала премію Головархіву за кращу наукову працю. На жаль, економічна ситуація не дозволила науковцеві втілити в життя оригінальну ідею створення діючого музею історії паперу

на базі однієї зі старих папірень. Втім, кабінет філігранології функціонує в ЦДІАЛ. Шкода, що в Ореста Ярославовича не було продовжувачів у цій галузі, і з його смертю Україна втратила єдиного знавця історії паперу.

Джерелознавчі й краєзнавчі статті науковця про О.Кобилянську, І.Федорова, Я.Домбровського, С.Соболя, українсько-вірменські зв'язки, про меліорацію земель до 1939 р., Стратинську друкарню, львівський трамвай, Медвежанський скарб, окремі населенні пункти та ін. друкувала місцева й республіканська преса. Орест Мацюк написав низку статей до “Історії міст і сіл УРСР” (Львівська, Тернопільська обл.), разом з О.Мацієвським уклав бібліографічний покажчик до 500-ліття рідного Трускавця (1972), а нещодавно разом з З.Гузаром та І.Скибаком надрукував “Короткий нарис історії Трускавця” (1997).

Робота архівіста відзначалася різноманітністю цікавих тем, сюжетів і знахідок. Тому бібліографічний покажчик Ореста Ярославовича (він вів його педантично й послідовно з 1956 до липня 1999 року, змусив і мене вести облік власних публікацій) рясніє позиціями, які складно підвести під якийсь розділ. Їх можна б озаглавити “цікаві знахідки”. Як і в кожного публікатора, в нього за плечима – робота над десятками архівних збірників. Віддавна О.Мацюк надавав великої уваги оглядам фондів, зокрема, разом з У.Я.Єдлінською склав фундаментальний огляд найскладнішого документального комплексу ЦДІАЛ – фонду Галицького намісництва (К.: “Наукова думка”, 1990), підготував огляд фондів А. Шептицького, Бадецького, В.Лозинського й Ф.Яворського, джерел до історії Перемиської єпархії, міста Ярослава та ін.

А ще написав розділи в підручниках зі спеціальних історичних дисциплін, статті в енциклопедіях і колективних збірниках на пошану колег, десятки рецензій на праці інших істориків, статті в газетах, інтерв'ю і виступи. Через його руки пройшло десятки видань інших істориків.

З початку 80-х років О.Я.Мацюк зацікавився новою темою, дослідження якої тривало до кінця життя й відбулося в десятках статей, повідомлень, виступів, документальних фільмах, теле-й радіопередачах – історією оборонних споруд України. Опрацювання літератури, архівних джерел Орест Ярославович поєднував з польовим обстеженням різних регіонів України. У експедиціях разом з ним працювали археолог М.Рошко, фотограф В.Ольхом'як, художник М.Козурак, лікар О.Мацієвський, місцеві історики й краєзнавці. Частину експедицій фінансувало Товариство охорони пам'яток історії і культури, журнал “Пам'ятки України”. Учасники експедиції склали кістяк створеного й очоленого паном Орестом Товариства прихильників замків і палаців. Опрацьований матеріал О.Мацюк встиг опублікувати лише частково в путівнику “Замки і фортеці Західної України” (Л., 1997), у статтях про оборонні споруди Львова, Перемишля, Острога, Жидачева, Дрогобича, Жовкви, Трускавця, Тустановичів, Стрийщини, Косівщини, Самбірщини, Рогатинщини, Тернопільщини, Вінничини та інших міст і регіонів. Картотека з десятків тисяч карток, сотень папок ілюстративного

матеріалу разом з іншою творчою спадщиною видатного історика увійде до його особового фонду в архіві.

Як людина, Орест Мацюк відзначався великою працьовитістю, науковою наполегливістю, завжди намагався довести пошуки до результату, знав де і що шукати. Молодшим він радив: “Ніколи не пишть – “відомості відсутні”, а “не виявлені”. Був надзвичайно безкорисливим і всі заощадження й гонорари тратив на експедиції, поїздки в інші архіви, бібліотеки, музеї, купівлю книг. Був ерудитом у багатьох галузях, тому з ним радилися не лише архівісти й історики, але й численні гості архіву – археологи, мистецтвознавці, літератори, медики, краєзнавці. Двері його кабінету буквально не зачинялися за відвідувачами, для всіх мав час і терпіння. Для власної праці залишалися вечори, вихідні. Брав роботу й додому, й у відрядження, й на село. Ставши директором, нітрохи не зменшив наукової активності, постійно працював над статтями, готував виступи, вчив студентів.

Характерною рисою Ореста Мацюка була його активна громадська діяльність. В архіві він довго був головою профспілки, головою товариства “Знання”, в місті й області був чи не найдіяльнішим членом правління Товариства охорони пам’яток історії і культури, читав лекції в архіві, установах і організаціях, виїжджав у райони. В роки перебудови суспільства й національного відродження брав участь у відновленні НТШ та його діяльності, очолював комісію з перейменування вулиць Львова, боровся за відновлення історичних назв населених пунктів України. На міжнародній арені, відколи це стало можливим, брав найактивнішу участь у роботі Міжнародного товариства істориків паперу, виступав на всіх його симпозіумах і конференціях останнього десятиліття. Був авторитетним членом Комісії з повернення культурних і національних цінностей України. А для колег-архівістів завжди організовував поїздки й культпоходи, сам займався спортом і туризмом – пішим, водним, на авто, захощував до цього молодь.

Орест Ярославович Мацюк назавжди залишиться з нами своїми працями, порадами, досвідом, гострим жартом і цікавою історією, розказаною за філіжанкою кави чи чаркою біля багаття. Всі ми в архіві до певної міри були його студентами, а водночас друзями, і поки що незвичним і диким видається факт, що не почуємо його кроків на бернардинських сходах і насмішкуватого: “Що “кавуни”, вже на першу каву? Мало вам в архіві?”

Іван Сварник